

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Посохов І. М.,
д.е.н., професор, професор кафедри економіки бізнесу
і міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Гузе С.К.,
бакалавр кафедри економіки бізнесу
і міжнародних економічних відносин,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

В 2014 р. Україна підписала «Угоду про асоціацію з ЄС», тобто продовжила свої реформи у сфері міжнародної торгівлі, таким чином наблизили вітчизняне законодавство до норм ЄС, що стало значним кроком уперед. Така гармонізація привела до зменшення нетарифних бар'єрів у торгівлі з ЄС і створила можливості для кращого доступу до ринків третіх країн.

Відтоді Україна продовжує активно підписувати угоди про ЗВТ, в січні 2022 р. вона мала дев'ятнадцять угод про ЗВТ з сорока сім'ю державами, що мають понад 50% її товарообігу.

У наш час найбільш важливим торговим партнером України виступає Європейський Союз. Політика незалежної України щодо розвитку відносин з ЄС реалізується на основі ЗУ «Про засади зовнішньої і внутрішньої політики», статті 11 даного Закону, згідно якого одним з основних напрямів зовнішньої політики країни є «напрямок європейської інтеграції України в економічне, політичне та правове поле для набуття членства в ЄС» [32].

У наш час, частка товарообігу між Україною та ЄС становить 41,5% від загального обсягу зовнішньої торгівлі України, а обсяги торгового обороту після приєднання до зони вільної торгівлі стабільно зростають. Таким чином, у період за дев'ять місяців 2019 р. обсяг зовнішньої торгівлі товарами між Україною та країнами Європейського Союзу у порівнянні з періодом 2018 р. зріс на 7,1%, у той час, як рівень експорту збільшився на 6,1%, а рівень імпорту зріс на 7,9% [1-50].

Україна освоює ринок Європейського Союзу з новими продуктами, серед яких зростає частка товарів з високим ступенем переробки. Також Україна активно використовує можливості ЗВТ з ЄС: безмитного експорту в рамках встановлених тарифних квот.

У 2019 р. вітчизняні експортери використали тридцять дві з сорока наявних тарифних квот, одинадцять з яких використовувалися в повному обсязі, дві з яких використовувалися на понад 95% (у 2018 р. – в межах тридцяти двох тарифних квот, в 2017 р. – в межах двадцяти дев'яти тарифних квот, а в 2016 р. – в межах двадцяти шести тарифних квот) [1; 2; 3; 6; 7; 8; 9; 10; 33].

Угода про асоціацію зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом передбачає не тільки скасування тарифних ставок у двосторонній торгівлі. Україні необхідно також запровадити європейські фіто санітарні правила, європейські технічні стандарти, інші правила, що стосуються безпеки харчової продукції та промислових товарів [33; 34; 41; 42; 43; 44].

Основним документом, що визначає зміст, форму, процедуру і механізми координації партнерства між Україною та Європейським Союзом, є Угода про асоціацію

України та Європейського Союзу (ст. 460-470 Гл.1 «Інституційна структура» Р.VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення»), що визначає перелік основних координуючих органів: Комітет асоціації, Саміти Україна–ЄС, Платформа громадянського суспільства, Парламентський комітет асоціації [4; 5; 45; 46; 47].

В 2019 р. внесено зміни до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (Додаток I-A) в частині зростання рівня зобов'язань ЄС, згідно з яким ЄС збільшує свої обсяги за тарифними квотами на м'ясо птиці. Це дозволить захистити інтереси українських виробників м'яса птиці, розширити асортимент товарів і послуг на внутрішньому ринку.

За підсумками 2020 року частка торгівлі товарами і послугами з ЄС досягла 40,7% від обсягу торгівлі України (за підсумками першого півріччя 2021 р. склала 40,0%) [35].

Крім країн Європейського Союзу, важливими торговими партнерами України є США, Канада, Китай тощо. Угоди щодо вільної торгівлі є з Канадою, яка передбачає державні закупівлі та торгівлю товарами; Македонією, Грузією (торгівля товарами), Чорногорією (торгівля товарами, а також послугами), країнами ЄАВТ (Ісландія, Ліхтенштейн, Швейцарія, Норвегія) [11; 12; 13; 14; 36; 48; 49; 50].

3 лютого 2022 р. Україна і Туреччина підписали угоду про вільну торгівлю, 2 серпня 2024 р. Туреччина ратифікувала цю угоду. Обсяг торгівлі між двома країнами в 2023 р. досяг 7,3 мільярда доларів США. Очікується, що за короткий період часу дії угоди про вільну торгівлю обсяг торгівлі зросте до 10 мільярдів доларів [37, 38].

Угода про ЗВТ між Туреччиною та Україною, зокрема, передбачає скасування Туреччиною мита приблизно на 93,4% промислової продукції та 7,6 % продукції сільського господарства. Після перехідного періоду (3-7 років) Туреччина скасує мита на 1,5 % промислових товарів і 28,5% продукції сільського господарства [15; 16; 17; 18].

Україна, в свою чергу, скасує імпорتنі мита приблизно на 56% товарів і 11,5% продукції сільського господарства. Після завершення перехідного періоду (2-5 років для промислової продукції, 2-10 років для продукції сільського господарства). Україна скасує імпорتنі мита на 43,2% промислової продукції та 53,7% продукції сільського господарства.

Україна та Туреччина будуть продовжувати співпрацю та посилювати спільну торгівлю і збільшувати рівень інвестицій на підставі реалізації спільних інтересів. Ратифікація Туреччиною угоди про ЗВТ з Україною дозволяє об'єднати всі чорноморські країни, за виключенням рф, в єдиний економічний простір, що дозволить цим країнам здійснювати вільну торгівлю [19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 37, 38].

Що стосується співпраці зі Сполученими Штатами, то відповідно до Закону США про торгівлю, загальна система преференцій США (GSP/GSP) була створена для стимулювання економічного зростання в державах, що розвиваються, за рахунок надання товарам по тарифних лініях США пільгового безмитного імпорту з країн-бенефіціарів GSP (121 країні, включаючи Україну). Відповідно до даного Закону уряд США погодив більше 5000 пільгових безмитних тарифних ліній на імпорт товарів в США.

За даними Мінекономіки України, в період з 2012 по 2018 рік в рамках GSP Україна кожен рік експортувала в США товарів на суму від 26 до 70 мільйонів доларів, зокрема деякі види нафтопродуктів, діоксин титану, феромарганець, вентилятори, вироби з дерева, бурові інструменти та обладнання, кондитерські вироби, деякі види оптики, шоколадні вироби [39].

Незважаючи на незаперечне підтвердження політики вільної торгівлі, вона ніде не була реалізована в чистому вигляді, навіть в Україні. Використання протекціонізму в деяких галузях свідчить, що основним видом експорту є сировина, а також товари з низькою доданою вартістю.

Вітчизняні товари різних галузей також є слабкими конкурентами, внаслідок того, що економіка все ще орієнтована на ресурси, тому слід розвивати виробництво товарів із високою доданою вартістю і наукомістке виробництво.

Вплив повномасштабної війни на зовнішньоекономічні зв'язки України був

руйнівним. Протягом весни 2022 року український товарний експорт скоротився майже вдвічі, переважно через блокаду росією чорноморських портів. Нещодавня угода про дозвіл морських перевезень зерна, супутніх товарів і добрив є важливою, але недостатньою для повного відновлення експорту. Через блокаду торгівля все більше зосереджується на ЄС, його частка підскочила з 40% до понад 70% загального експорту. Країни ЄС і Молдова у наш час є єдиними доступними міжнародними торговельними партнерами [26; 27; 28; 29; 30; 31].

З 2014 по 2024 рік Україна стала значним гравцем, як на світовому ринку продовольства, так і на ринку продовольства країн Європейського Союзу. Україна посіла на світовому ринку продовольства після США друге місце по експорту зернових культур та провідним постачальником соняшникової олії. Україна експортує екологічну чисту (без ГМО) продукцію АПК (сою, кукурудзу тощо) на ринок країн Європейського Союзу, яка має там значний попит, внаслідок відповідності високим стандартам якості продукції. Проте участь України в глобальних ланцюгах доданої вартості є обмеженою, вона постачає сировину (зерно, залізну руду) і проміжні товари, такі як соняшникова олія наливом, різні чорні метали, комплекти дротів запалювання тощо, але її роль у кінцевому виробництві є незначною. У серпні 2022 року відвантаження зерна – 2,5 млн. тонн, зросло вдвічі в порівнянні з весною 2022 року.

За січень-лютий 2024 р. експорт України в країни Європейського Союзу склав 57% від загального обсягу експорту (і трохи менше 50% імпорту), країни СНД - 4%, інші країни - 39%. Після імплементації Угоди про асоціацію та вільну торгівлю з країнами ЄС 2016 р. Україна значно лібералізувала свій доступ до ринків Європейського Союзу. Європейський Союз в червні 2022 р. запровадив план дій «Коридор солідарності», щоб створити нові логістичні шляхи для України. По суті, «Коридор солідарності» посилив вільний торговий режим, що дозволило їй отримати 50 мільярдів євро. Рішення Європейського Союзу допомогло Україні відновити переорієнтувати експорт сировини, аграрної продукції та товарів з основного експортного маршруту Чорним морем, внаслідок його блокади і змушена швидко перейти на більш дорогі маршрути суходелу. Оскільки доступу до інших ринків не було, рішення Євросоюзу розширило доступ України до ринку країн ЄС. Безмитна торгівля завжди була кращою, ніж торгівля з використанням мита. Завдяки двом рокам безвізового режиму компанії, що працюють в Україні, змогли вижити і продовжити розвиток. Для підприємств, які бажають продовжувати розвиватися в Україні, зовнішній ринок став новим джерелом доходу, а також напрямком розвитку. В 2023 році на сільськогосподарську продукцію припадало біля 50 % всього вітчизняного експорту до країн Європейського Союзу, тобто зростання експорту України в країни ЄС відбулося за рахунок експорту продукції сільського господарства [40].

Список використаних джерел

1. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 1 / І. М. Посохов [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. інт". – Харків : Іванченко І. С., 2018. – 606 с.
2. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 2, т. 1 / І. М. Посохов [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Іванченко І. С., 2019. – 762 с.
3. Міжнародні економічні відносини: бакалаврський курс : навч. посібник. Ч. 2, т. 2 / С. І. Архієреєв [та ін.] ; ред. кол.: І. М. Посохов [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Іванченко І. С., 2020. – 702 с.
4. Посохов І. М. Аналіз рівня життя населення та особливості державного регулювання цін на соціально значимі товари в Україні / І. М. Посохов. – Х. : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2006. – С. 64–71. – (N 743 : Економічна серія).

5. Посохов І. М. Вплив діджиталізації на систему міжнародних економічних відносин у XXI столітті / І. М. Посохов, Д. Д. Похвалітова // *Development of modern economic science in the context of digitalization* : proc. of the Intern. sci. conf., December 3-4, 2021. Riga : Baltija Publishing, 2021. P. 159-161.
6. Посохов І. М. Дослідження державної політики регулювання ризику в країнах ЄС / І. М. Посохов // *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. № 2. С. 8-11.
7. Посохов І. М. Зона вільної торгівлі України та ЄС: сучасні результати та перспективи розвитку / І. М. Посохов // *Угода про асоціацію з ЄС як інструмент забезпечення стійкості економіки України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2021 р. : у 2-х ч. Ч. 1 = *Association agreement with the EU as a resilience tool for Ukrainian economy* : proc. of the intern. sci. and practical conf., November 25-26, 2021. : in 2 vol. Vol. 1. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2021. С. 32-35.
8. Посохов І. М. Факторний аналіз фінансового стану корпорацій / І. М. Посохов // *Культура народів Причорномор'я*. 2013. № 262. С. 78-82.
9. Посохов І. М. Чепіжко О. В. Проблеми управління конкурентоспроможністю підприємств в умовах трансформації економіки України. *Актуальні проблеми моделювання та управління соціально-економічними системами в умовах глобалізації* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11 травня 2018 р. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. С. 285-288.
10. Посохов І. М. Державне регулювання цін на продукцію соціального значення : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / І. М. Посохов ; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2009. 19 с.
11. Посохов І. М. Економіка підприємства : практикум : [навч. посібник] / І. М. Посохов, В. Г. Дюжев, Т. О. Погорелова ; Харківський політехнічний ін-т, нац. техн. ун-т. Харків : НТУ "ХПІ", 2008. 159 с.
12. Посохов І. М. Економіка підприємства: навч. посібник / І. М. Посохов. Харків: НТУ «ХПІ», 2016. 380 с.
13. Посохов І. М. Реінженіринг у міжнародному бізнесі / І. М. Посохов, С. Ю. Лукіна // *Вісник Національного технічного університету "ХПІ" (економічні науки) = Bulletin of the National Technical University "KhPI" (economic sciences)* : зб. наук. пр. – Харків : НТУ "ХПІ", 2023. – № 3. – С. 3-7.
14. Посохов І. М. Проблеми та перспективи економічної інтеграції України в ЄС / І. М. Посохов, Є. О. Проскуріна // *Актуальні питання науки, освіти та суспільства в умовах сучасних викликів = Current issues of science, education and society in the conditions of modern challenges* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кременчук, 27 грудня 2022 р. : у 2 ч. Ч. 2. – Полтава : Сидоренко А. В., 2022. – С. 45-48.
15. Посохов І. М. Вплив глобалізаційних процесів в світі на економіку України / І. М. Посохов, М. Є. Рябко // *Актуальні питання сучасної економіки* : матеріали 15-ї Всеукр. наук. конф. за міжнар. участю, [15 листопада 2023 р.] / відп. ред. О. О. Непочатенко ; Уман. нац. ун-т садівництва. – Умань : УНУС, 2023. – С. 266-268.
16. Посохов І. М. Діджиталізація світового ринку праці [Електронний ресурс] / І. М. Посохов, О. В. Федоренко // *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* : матеріали 23-ї міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 10 грудня 2021 р. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2021. – С. 76-78.
17. Посохов І. М. Сучасні тенденції міжнародних економічних відносин. Економічна інтеграція України у світове господарство / Посохов І. М. – Харків: НТУ «ХПІ», 2016. – 450 с.
18. Посохов І. М. Методичне забезпечення управління ризиками корпорацій / І. М. Посохов // *Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу* : зб. тез доп. 6-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 27-29 вересня 2012 р. – Суми : ДД "Папірус", 2012. – С. 209–211.
19. Dykan V.L., Posokhov I.M. Research of international risk management standards. *Business Inform.* 2014. № 1. pp. 314–319.

20. Dykan Volodymyr L. & Posokhov Igor M., 2014. "Study of International Standards of Risk Management" Business Inform, *RESEARCH CENTRE FOR INDUSTRIAL DEVELOPMENT PROBLEMS of NAS* (KHARKIV, UKRAINE), Kharkiv National University of Economics, issue 1, pages 314-319.
21. Loshenyuk, O. V., Galan, L. V., Posokhov, I. M. (2022) Suchasni stratehiyi v mizhnarodnomu marketynhu [Modern strategies in international marketing]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»* [Scientific notes of the "KROK" University]. 2(66) (June 2022), P. 123–131. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-123-131>
22. Posokhov I., Dyuzhev V., Zhadan Yu. Risk management of industrial enterprises: theory and methodology: monograph. Kharkiv: Publishing House I. Ivanchenko, 2020. 175 p.
23. Posokhov I.M. (2012). Suchasnyi stan metodychnoho zabezpechennia upravlinnia ryzykamy korporatsii [The current state of the methodological provision of corporate risk management]. *Biznes–inform*, 10, 266–271.
24. Posokhov I.M. Analiz zmistu ponyattia ryzyk i naukovy pidkhody shchodo vyznachennia sutnosti ryzyku / I.M. Posokhov // *Sbornyk nauchnykh trudov «Vestnyk NTU «XPI»*. 2012 . № 5. S. 101–108.
25. Posokhov, I. M. (2012), “Analysis of risk category and scientific approaches to determination of risk”, *Visnyk natsionalnoho technichnoho universytetu “KhPI”*, no. 5, pp. 101-108.
26. Posokhov, I. M. Teoretychni ta praktychni aspekty upravlinnia ryzykamy korporatsii [Theoretical and Practical Aspects of Corporate Risk Management]. Kharkiv: Slovo, 2014.
27. Posokhov, I. M. (2016). Suchasni tendentsiyi mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn. Ekonomichna intehtratsiya Ukrayiny u svitove hospodarstvo [Contemporary trends in international economic relations. Economic integration of Ukraine into the world economy]. Kharkiv: NTU "KHPI" [in Ukrainian].
28. Posokhov I., Cherepanova V., Podrez O. Capitalization as a Tool for Managing the Development of Industry and Rail Transport. *SHS Web of Conferences*. 2019. T. 67, P. 1–6. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196701010>
29. Posokhov, I. M., Ivashchenko, P. O., and Ivanova, V. B. “Tsyklichnist innovatsiinoi aktyvnosti pidpriemstv Ukrainy“ [Cycle of innovative activity of Ukrainian enterprises]. Statystychni metody ta informatsiini tekhnolohii analizu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku. Khmelnytskyi: KhUUP, 2018. 44-48.
30. Posokhov, I. M. (2013). Analiz doslidzhen zarubizhnykh shkil ryzyk-menedzhmentu [Analysis of research foreign scientific schools of risk-management]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and Management of Innovations*, 4, 164-172. Retrieved from <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua> [in Ukrainian].
31. Posokhov I. Research of risk management trends in Ukraine / I. Posokhov, O. Khodyrieva // *Технологический аудит и резервы производства = Technology audit and production reserves*. – 2017. – Vol. 3, iss. 5 (35). – P. 9-13.
32. Торговельна політика та комерційна дипломатія: тестові й аналітичні завдання : навч.-метод. посібник / укл.: Т.В. Марченко. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 96 с.
33. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015 [Електронний ресурс]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011?test=XX7MfyrCSgkyWMRIZikV8huZHI4sos80msh8Ie6.
34. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України : підручник . – Київ : LAT і К, 2015 . – 478 с.
35. Кваша С. М., Діброва А. Д., Нів’євський О. В., Мартишев П. А. Аграрна політика: навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Київ: НУБіП України, 2022. 316 с.

36. Корінець Р. Сільський розвиток. Посібник для фахівців з аграрного та сільського розвитку територіальних громад. Київ. 2023. 158 с.
37. Туреччина ратифікувала угоду про "торговельний безвіз" з Україною. URL: <https://epravda.com.ua/news/2024/08/2/717500/>
38. Туреччина ратифікувала угоду про зону вільної торгівлі (ЗБТ) з Україною. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3891362-turecina-ratifikuvala-ugodu-pro-vilnu-torgivlu-z-ukrainou.html>
39. Сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=0d1654bd-6bc4-4b507e33858cdfa&title=GeneralizovanaSistemaPreferentsiiSsha&isSpecial=true> (дата звернення: 16.10.2021).
40. Гузе С. К. Зовнішньоторговельна політика України в умовах інтеграції до ЄС [Електронний ресурс] / С. К. Гузе, І. М. Посохов // Теоретичні та практичні дослідження молодих вчених : зб. тез доп. 18-ї Міжнар. наук.-практ. конф. магістрантів та аспірантів, 19-22 листопада 2024 р. / гол. Є. І. Сокол ; оргком.: Р. П. Мигущенко [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т" [та ін.]. – Електрон. текст. дані. – Харків : НТУ "ХПІ", 2024. – С. 404-405.
41. Посохов І. М. Операційні ризики: управління та основні напрями зниження / І. М. Посохов // *Вісник економіки транспорту і промисловості = The bulletin of transport and industry economics* : зб. наук.-практ. ст. Харків : УкрДУЗТ, 2012. № 37. С. 229-233.
42. Posokhov I., Dyuzhev V., Zhadan Yu. Risk management of industrial enterprises: theory and methodology: monograph. Kharkiv: Publishing House I. Ivanchenka, 2020. 175 p.
43. Посохов І. М. Державне регулювання цін на продукцію соціального значення : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / І. М. Посохов ; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2009. 19 с.
44. Посохов І. М. Аналіз існуючих підходів до класифікації ризиків / І. М. Посохов // *Вісник економіки транспорту і промисловості = The bulletin of transport and industry economics* : зб. наук.-практ. ст. Харків : УкрДУЗТ, 2012. № 39. С. 67-76.
45. Посохов І. М. Аналіз ризиків управління в системі менеджменту якості підприємства / І. М. Посохов // *Бізнес Інформ*. 2016. № 1. С. 311-316.
46. Loshenyuk, O. V., Galan, L. V., Posokhov, I. M. (2022) Suchasni stratehiyi v mizhnarodnomu marketynhu [Modern strategies in international marketing]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» [Scientific notes of the "KROK" University]*. 2(66) (June 2022), P. 123–131. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-123-131>
47. Dykan Volodymyr L. & Posokhov Igor M., 2014. "Study of International Standards of Risk Management" *Business Inform, RESEARCH CENTRE FOR INDUSTRIAL DEVELOPMENT PROBLEMS of NAS (KHARKIV, UKRAINE)*, Kharkiv National University of Economics, issue 1, pages 314-319.
48. Посохов І.М. Модель корпоративного управління України: становлення, особливості, основні напрямки подальшого розвитку. Вістник Нац. техн. ун-ту «ХПІ». 2012. № 25. С. 175–183.
49. Жадан Ю. В., Посохов І. М. Дослідження існуючих наукових підходів до визначення понять «ризик», «управління» та «управління ризиками». *Бізнес Інформ*. 2015. № 12. С. 2631.
50. Posokhov, I. M. Analiz doslidzhen' zarubizhnykh naukovykh shkil ryzykmenedzhmentu. *Marketynh i menedzhment innovatsiy*, (4), 2013. P. 164-172.